

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 34(477)

Л.П. Броч

РОЛЬ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ НАСЛІДКІВ У РОЗМЕЖУВАННІ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ТА ВІДМЕЖУВАННІ ЇХ ВІД СКЛАДІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Проаналізовано функції суспільно небезпечних ненаслідків, які ця ознака складу злочину може виконувати у розмежуванні складів злочинів та відмежуванні їх від складів адміністративних правопорушень у взаємодії з типом співвідношення між складами злочинів, що мають спільні ознаки.

Ключові слова: *суспільно небезпечні наслідки, наслідки як ознака складу злочину, розмежування складів злочинів, відмежування складів злочинів від складів адміністративних правопорушень.*

Постановка проблеми. Ознакам об'єктивної сторони належить особлива роль у розмежуванні складів злочинів, що закладається ще на етапі нормотворення в процесі диференціації кримінальної чи юридичної відповідальності за посягання на певний об'єкт кримінально-правової охорони. Як писав С.А. Тарарухін, для ознак об'єктивної сторони в цілому характерним є високий ступінь інформативності. Саме тому вони найбільш часто знаходять своє відображення у диспозиції кримінально-правової норми [1, с. 91]. Ф.Г. Бурчак зазначав, що саме за об'єктивною стороною найчастіше відбувається розмежування всередині кожної групи злочинів, пов'язаних з посяганням на спільний для них родовий об'єкт [2, с. 37]. Є.В. Фесенко звертав увагу на те, що розмежувальне значення мають не всі ознаки об'єктивної сторони, а лише ті, котрі відображають специфіку саме даного виду злочину. Такими він називав діяння, наслідки, спосіб, ситуацію [3, с. 117].

Стан дослідження. Можливість «розмежування злочинів» за ознаками наслідків констатував В.Н. Кудрявцев. Він фрагментарно розглядав це питання в межах проблеми розмежування за об'єктивною стороною, звернувши увагу лише на два моменти: можливість роз-

межувати склади злочинів, у яких збігаються всі інші ознаки, за «різним характером шкідливих наслідків» (тяжкою, середньої тяжкості чи легкою шкодою здоров'ю) в одних ситуаціях, у інших – за ступенем тяжкості наслідків (сумою викраденого).

Є.В. Благов назвав дві характеристики суспільно небезпечних наслідків, які «здатні розмежовувати склади злочинів». Це вид (смерть, шкода здоров'ю, збитки та ін.) та розмір наслідків [4, с. 120].

Встановленню шкідливих наслідків діяння в процесі кваліфікації злочинів в окремому параграфі своєї праці приділив увагу Б.А. Курінов [5, с. 78–88]. Проте роль цієї ознаки складу злочину для розмежування складів злочинів він не розглядав.

Таким чином, про роль наслідків у розмежуванні складів злочинів у кримінально-правовій літературі лише згадувалось, а детально, тобто з виокремленням функцій цієї ознаки у розмежуванні, врахуванням видів та інших параметрів наслідків, питання не розглядалось.

Тому метою цієї статті є дослідження різноманітних функцій наслідків у розмежуванні складів злочинів та відмежуванні їх від складів адміністративних правопорушень залежно від типу співвідношення між складами злочинів, що мають спільні ознаки.

Виклад основних положень. Розглядаючи функції наслідків у розмежуванні складів злочинів, потрібно враховувати ту обставину, що вони поділяються за різними критеріями на види, утворюючи кілька класифікаційних груп. Різними авторами виділяються неоднакові класифікаційні ряди суспільно небезпечних наслідків. Але детальний аналіз цієї проблеми виходить за межі даного дослідження. Нижче буде наведена така класифікаційна вертикаль, яка, на думку автора цих рядків, є найбільш логічною.

Найперше, залежно від ступеня змін у об'єкті наслідки поділяють на дійсну (фактичну) шкоду суспільним відносинам та загрозу заподіяння такої шкоди [6, с. 20; 7, с. 99]. Щодо другого з названих видів наслідків, у кримінально-правовій літературі доречно уточнюють, що йдеться про реальну загрозу заподіяння шкоди [8, с. 35].

Наслідки у вигляді реальної шкоди суспільним відносинам за характером заподіяної шкоди В.Н. Кудрявцев [9, с. 131–134] та Н.Ф. Кузнецова [10, с. 176] цілком логічно поділяли на матеріальну і нематеріальну шкоду. Дещо іншу термінологію щодо позначення матеріальних і нематеріальних наслідків застосував П.С. Берзін. Він говорив про зміни в об'єкті злочину (злочинні наслідки), які сприймаються на чуттєвому рівні (мабуть це аналог матеріальної шкоди – Л.Б.)

та ті негативні зміни, які не сприймаються органами чуття людини, зокрема зміни, що уражають моральність, авторитет органів держави, фізичних і юридичних осіб (припускаю, що це аналог нематеріальних наслідків). Щодо останніх П.С. Берзін вважав за доцільне відображати їх у нормах кримінального права, насамперед, як характеристику суспільної небезпечності самого діяння [11, с. 5]. Думаю, що така пропозиція є виправданою.

Матеріальну шкоду, своєю чергою, поділяють на фізичну шкоду людині, майнову шкоду та екологічну шкоду [12, с. 39]. Думаю, що точніше було б матеріальну шкоду ділити на фізичну шкоду та майнову. А фізична шкода, своєю чергою, виявляється у фізичній шкоді людині, фізичній шкоді довкіллю. Фізична шкода людині проявляється у шкоді здоров'ю людини та її смерті, що відображено у КК дуже розмаїто¹.

Фізична шкода довкіллю позначена у КК також різноманітними термінами: інші тяжкі наслідки (ст. 236, ст. 237, ч. 2 ст. 238, ч. 2 ст. 239, ч. 3 ст. 239¹; ч. 2 ст. 240, ч. 2 ст. 241, ч. 2 ст. 242, ч. 2 ст. 243, ч. 2 ст. 245, ст. 251, ч. 2 ст. 252, ч. 2 ст. 253 КК), тяжкі наслідки (ч. 3 ст. 239²; ст. 247 КК), масова загибель об'єктів тваринного і (чи) рослинного світу (ч. 3 ст. 239¹; ч. 2 ст. 242, ч. 2 ст. 243 КК), екологічне забруднення значних територій (ст. 236 КК), масова загибель тварин (ч. 2 ст. 245 КК), екологічні катастрофи (ч. 2 ст. 253 КК), знищення або пошкодження лісових насаджень (ч. 1 ст. 245 КК), знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави та об'єктів природно-заповідного фонду (ч. 1 ст. 252 КК), «масово знищені об'єкти рослинного або тваринного світу, отруєна атмосфера або водні ресурси на певній території тощо» (ст. 441 КК). Окремі з перелічених наслідків є конкретизованими, інші – неконкретизованими, тобто такими, що мають широкий зміст і нечіткі межі.

Наслідки одного виду в тому разі, якщо вони є такими, що підлягають кількісному виміру, класифікуються за розміром. Наприклад, така група злочинів проти власності як розкрадання, або, за іншою термінологією, злочини проти власності, які полягають у незаконному вилученні чужого майна і зверненні його на свою користь чи користь третіх осіб, поділяються на види за таким критерієм як вартість викраденого майна.

Є різні варіанти спільності наслідків, але обов'язковою умовою цього їхнього статусу (функції) є те, що наслідки можуть бути

¹ Детальніше про це див.: [13, с. 45–78; 14, с. 178–192].

спільною ознакою лише тоді, коли вони збігаються за змістовним видом. Відповідна ознака складу злочину у диспозиції статті (частини статті) Особливої частини КК може бути позначена термінами, що охоплюють різні види наслідків. Зокрема, шкода здоров'ю, крім інших, позначається термінами «тяжкі наслідки», «інші тяжкі наслідки», «особливо тяжкі наслідки». Суспільно небезпечні наслідки є спільною ознакою навіть у разі збіжності їхнього змісту не в повному обсязі, тобто якщо поняття про них співвідносяться як філософські категорії «рід» і «вид».

Спільною ознакою наслідки як ознака складу злочину можуть бути у разі, коли у кількох складах злочинів тотожним є їх вид, якщо такі наслідки не підлягають кількісному виміру; вид і розмір щодо наслідків, які підлягають кількісному виміру; лише вид щодо наслідків, які підлягають кількісному виміру. Таким чином, спільною ознакою можуть бути наслідки як цілісна ознака складу злочину, так і окремі її характеристики (ознака ознаки). Розмір наслідків у разі незбіжності їх виду сам по собі не може виконувати функції спільної ознаки. Протилежне твердження було б абсурдним, оскільки розмір – це ознака, яка характеризує форму. А філософська категорія «форма» – це спосіб існування, організації структури змісту. Відповідно, стосовно такого кримінально-правового явища як наслідки в розумінні ознаки складу злочину, чи злочинних наслідків в розумінні ознаки реально вчиненого злочину, у різних видів розмір співпадати в принципі не може. З точки зору формальної логіки наслідки різних видів є непорівнюваними явищами. Що стосується можливості виду наслідків бути спільною ознакою навіть тоді, коли наслідки одного виду є нетотожними за розміром, то в такому випадку, розмір наслідків буде ознакою, за якою відрізняються склади злочинів.

Можливість наслідків бути спільною ознакою у складах злочинів того чи іншого з відомих типів співвідношення складів злочинів зі спільними ознаками залежить від критерію, що визначає тотожність їхнього змісту. Збіжність змісту наслідків у розумінні ознаки складу злочину, що належать до одного виду, якщо вони не піддаються кількісному виміру; змісту наслідків за видом та розміром щодо тих, котрі піддаються кількісному виміру, за усіх інших необхідних умов є можливою у будь-якому з відомих типів співвідношення складів злочинів зі спільними ознаками: суміжних; передбачених нормами, що можуть конкурувати як загальна і спеціальна; як кілька спеціальних норм; як частина і ціле. Вони не можуть лише

фігурувати у одній формулі кримінально-правової кваліфікації, що відображає ідеальну сукупність злочинів. Пояснюється це тим, що у разі наведених вище проявів збіжності наслідків як ознаки складу злочину вони мусять відрізнитися за суспільно небезпечним діянням. А збіжність діяння, як відомо, є першою необхідною умовою, що детермінує можливість ідеальної сукупності злочинів.

Збіжність же змісту наслідків одного виду, якщо вони відрізняються за розміром визначає можливість лише таких типів співвідношення складів злочинів зі спільними ознаками: бути передбаченими нормами, які можуть конкурувати як частина і ціле; суміжних складів злочинів.

Співвідношення як частини і цілого щодо складів злочинів, котрі відрізняються за розміром наслідків, може бути простим і очевидним, як у основного складу крадіжки в істотному розмірі (ч. 1 ст. 185 КК) зі складами крадіжки: 1) що заподіяла значну шкоду потерпілому, 2) вчиненої у великому розмірі; 3) вчиненої в особливо великому розмірі. А може бути ускладненим наявністю поряд з наслідками, поняття про які співвідносяться як частина і ціле чи рід і вид, ознаками, поняття про які співвідносяться як філософські категорії «загальне і особливе», тобто є, так званими, спеціальними конкретизуючими ознаками. Якщо склад злочину, у якому наслідки відображені поняттям, що співвідноситься як частина з поняттям, що відображає наслідки з іншого складу злочину, одночасно містить спеціальні конкретизуючі ознаки, що посідають інше місце в системі ознак складу злочину, то їх наявність в такому випадку не може призвести до статусу норми, що закріплює цей склад злочину, як спеціальної, у потенційній конкуренції кримінально-правових норм. Наприклад, норма про умисне вбивство двох або більше осіб (п. 1 ч. 2 ст. 115 КК) у разі конкуренції з нормою про посягання на життя державного діяча (ст. 112 КК) є нормою про ціле, що тягне відповідний результат кримінально-правової кваліфікації. Саме такий висновок узгоджується з принципом повноти кримінально-правової кваліфікації, згідно з яким «кримінально-правову оцінку повинні отримати всі діяння, вчинені особою» [15, с. 124], а отже – всі спричинені ними наслідки.

У зв'язку з наведеним вище стає очевидною наявність ієрархії між такими видами конкуренції кримінально-правових норм як частина і ціле, і як загальна і спеціальна. Пріоритет у такому випадку має таке співвідношення кримінально-правових норм як конкуренція

частини і цілого. Жодна конкретизація і деталізація змісту ознак складу, до прикладу, умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження не зробить норму, в котрій він закріплений, спеціальною щодо норми про розбій. Інша справа, що така конкретизація і деталізація зменшує ймовірність виникнення конкуренції, як частини і цілого, між такими нормами в конкретній ситуації правозастосування, оскільки звужує коло випадків, на які може поширюватись норма з конкретизованими ознаками.

Що стосується другого з названих типів співвідношення, то, якщо поняття про наслідки як ознаку одного складу злочину співвідноситься як частина з поняттям, що позначає наслідки в іншому складі злочину, і водночас відповідні склади злочинів містять розмежувальні ознаки, то співвідношення між цими складами злочинів може бути лише суміжністю. Наприклад, основний склад крадіжки (ч. 1 ст. 185 КК) є суміжним не лише щодо основного складу вимагання, котрий є усіченим, а й щодо складу вимагання, що завдало майнової шкоди у великих (ч. 3 ст. 189 КК), в особливо великих розмірах (ч. 4 ст. 189 КК).

Лише наслідки, що піддаються кількісному виміру, повинні бути спільною ознакою складу злочину і складу адміністративного правопорушення. Зрозуміло, що в таких випадках склади відповідних злочину і адміністративного правопорушення мають відрізнятися за розміром наслідків. Така можливість з огляду на характер суспільної небезпеки властива лише для наслідків, що є проявом, майнової шкоди, шкоди довкіллю. Що стосується фізичної шкоди людині, то єдиним допустимим випадком, коли розмір наслідків є розмежувальною ознакою складу злочину і складу іншого правопорушення є наслідки у вигляді легкого тілесного ушкодження, котрі за певних обставин (заподіяні з необережності) становлять навіть не адміністративне, а цивільне правопорушення.

Проте порівняльний аналіз чинного законодавства дає можливість виявити не продумане законодавцем з точки зору відмежування складу злочину від складу адміністративного правопорушення співвідношення наслідків як ознаки складу правопорушення з одного боку і ознаки складу злочину – з іншого, один з яких (наслідок у складі злочину) є неконкретизованим. Так, у ст. 166 КК «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування» зафіксовано тяжкі наслідки як обов'язкову ознаку основного складу злочину. У ст. 184 КУпАП

«Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей» кваліфікуючими ознаками є відповідно: вчинення неповнолітнім віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років правопорушення, відповідальність за яке передбачена КУпАП (ч. 3 ст. 184 КУпАП); вчинення неповнолітніми діянь, що містять ознаки злочину, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України (ч. 4 ст. 184 КУпАП). Виникає запитання, де проходить межа між вказаними наслідками і «тяжкими наслідками», що є ознакою складу злочину. В.О. Навроцький цілком слушно вважає неприпустимим враховувати як ознаки складу злочину діяння, за які передбачена адміністративна відповідальність [15, с. 496]. Протилежний висновок суперечив би закону формальної логіки – суперечності (несуперечності). Звідси випливає, що вчинення неповнолітнім віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років правопорушення; вчинення неповнолітніми діянь, що містять ознаки злочину, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, не охоплюється поняттям «тяжкі наслідки» щодо складу злочину, передбаченого ст. 166 КК. Позицію судової практики з цього питання однозначно оцінити не можна. Так, Олевський районний суд Житомирської області вироком від 18 травня 2004 р. виправдав Ч.В. і Ч.М. за відсутністю в їхніх діях складу злочину, передбаченого ст. 166 КК. Органи досудового слідства і прокурор обвинувачували Ч.В. і Ч.М. у злісному невиконанні встановлених законом обов'язків по догляду за неповнолітнім сином Ч.В.В., внаслідок чого протягом 2001–2002 р.р. він вчинив кілька крадіжок чужого майна і вироком суду від 19 листопада 2002 р. був засуджений на чотири роки позбавлення волі, що згідно з пред'явленим зазначеним особам обвинувачення визнано тяжкими наслідками для неповнолітнього. Апеляційний суд Житомирської області ухвалою від 13 липня 2004 р. виправдувальний вирок щодо цих осіб залишив без змін. Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України ухвалою від 15 лютого 2005 р. у задоволенні касаційного подання прокурора Житомирської області відмовила і виправдувальний вирок залишила без змін [16, с. 21].

Правильний за своїм кінцевим результатом, але неточний, висновок суду про те, що «відповідно до диспозиції ст. 166 КК засудження неповнолітнього до позбавлення волі за вчинений ним злочин не є тяжким наслідком для нього» дістав неправильну мотивацію. Недоліком процитованого твердження є те, що в основу обґрунтування висновку про те, що засудження неповнолітнього за вчинений ним

злочин не є тяжким наслідком для нього, покладено посилання на диспозицію ст. 166 КК. По-перше, викликає заперечення, що поняття «тяжкі наслідки» визначають через його співвідносність із засудженням особи. Правомірна діяльність уповноважених органів держави із застосування права не може вважатись наслідком злочину, вчиненого особою. Може йтися про те, чи охоплюється «тяжкими наслідками» факт вчинення неповнолітнім злочину. По-друге, висновок про те, що вчинення неповнолітнім злочину не повинно вважатись «тяжкими наслідками» не може впливати лише з аналізу диспозиції ст. 166 КК. Саме порівняння змісту та обсягу наслідків у складі злочину і у кваліфікованих складах адміністративного правопорушення, закріплених у ст. 184 КУпАП й дає підстави для висновку, що тяжкими наслідками не охоплюється вчинення злочину неповнолітнім. Претензії до мотивації цього висновку, який став наріжним каменем виправдувального вироку, полягають у тому, що суд вів мову про відсутність причинного зв'язку між злісним невиконанням Ч.В. і Ч.М. обов'язків по догляду за сином та його засудженням за вчинені ним крадіжки. Але висновок про те, що вчинення злочину не охоплюється поняттям «тяжкі наслідки» як ознакою складу злочину, передбаченого ст. 166 КК робить алогічним аналіз наявності чи відсутності причинного зв'язку між діянням засуджених і «тяжкими наслідками». Це мало б сенс, якби розглядалося питання про притягнення батьків неповнолітнього до адміністративної відповідальності. Але, судячи з опублікованих матеріалів, питання про застосування ст. 184 КУпАП навіть не поставало.

Покладаючи на розмір наслідків функцію відмежувальної ознаки, законодавець повинен витримати умову нерозривності (відсутності прогалін) між розміром наслідків як ознаки складу адміністративного правопорушення та розміром наслідків як ознаки складу злочину. У кримінально-правовій літературі ця умова сформульована так: «верхня межа шкоди, заподіяної проступком, є, водночас, нижньою межею шкоди, за наявності якої настає кримінальна відповідальність» [15, с. 491]. Проте, ця теза потребує уточнення, оскільки суперечить логічному закону несуперечності. Один і той самий розмір шкоди не може бути одночасно і верхньою межею складу адміністративного правопорушення, і нижньою межею складу злочину. Ці розміри мають не накладатися один на одного, а межувати, розмір, що є нижньою межею складу злочину має бути наступною величиною за тією, котра є верхньою межею складу адміністративного правопорушення. У разі

ж наявності розриву між верхньою межею наслідків у складі адміністративного правопорушення і нижньою межею наслідків у складі злочину В.О. Навроцький рекомендував кваліфікувати вчинене як адміністративне правопорушення [15, с. 494].

Можливість колізії між нормами існує завжди. Вона не залежить від місця спільної ознаки в системі ознак складу злочину. А визначається наявністю порушень принципу системності права.

Тепер потрібно розглянути здатність наслідків як ознаки складу злочину виконувати функції ознак, за якими відрізняються склади злочинів зі спільними ознаками.

Наслідки, за умови, що вони належать до різних видів, можуть бути розмежувальними ознаками складів злочинів. Ця можливість обумовлена об'єктивними характеристиками явищ реальної дійсності, котрі відображуються поняттями про наслідки різних видів. Проте можливість співвідношення суміжності між складами злочинів, кожен з яких включає наслідки, поняття про які є несумісними, залежить від кількох умов. По-перше, якщо у іншому з порівнюваних складів злочину як альтернатива до диз'юнктивного наслідку не передбачені наслідки такого самого виду. Наприклад, кваліфікуючими ознаками складу «Порушення правил охорони вод» (ч. 2 ст. 242 КК) є загибель або захворювання людей, тобто фізична шкода людині і масова загибель об'єктів тваринного і рослинного світу, тобто фізична шкода довкіллю. Відповідно склад необережного вбивства двох або більше осіб (ч. 2 ст. 119 КК) не може бути суміжним з кваліфікованим складом порушення правил охорони вод (ч. 2 ст. 242 КК), незважаючи на те, що поняття «загибель людей» перебуває у співвідношенні диз'юнкції з поняттям «масова загибель об'єктів тваринного і рослинного світу». Ще однією умовою розмежувальної функції наслідку як ознаки певного складу злочину є те, що він не охоплюється поняттям, яке включає ще й інший диз'юнктивний наслідок. Прикладом останнього є поняття «тяжкі наслідки», та «інші тяжкі наслідки», що використовуються законодавцем як універсальні, і щодо необхідності заміни яких термінами, що позначають конкретизовані поняття висловлювалось багато вчених. А.А. Тер-Акопов, наводячи приклади неконкретизованих наслідків щодо поняття «тяжкі наслідки», яке він характеризував безвідносно до конкретного складу злочину, писав, що це поняття може включати і фізичну, і матеріальну, і організаційну та іншу шкоду [17, с. 61]. Зміст цих понять повинен визначатися для кожного конкретного складу злочину і в окремих складах злочинів

може накладатися, у інших – не збігатися й бути диз'юнктивним. Прикладом останньої ситуації є співвідношення понять, що відображують наслідки складу злочину у ст. 251 КК та 325 КК. О.М. Готін у розмежуванні складів злочинів, закріплених у ст. 325 «Порушення правил боротьби з епідеміями» і ст. 251 КК України «Порушення ветеринарних правил» пропонує віддавати перевагу ст. 325 КК в тих випадках, коли вчиненням відповідних суспільно небезпечних діянь (реалізації товарів тваринного походження) не було спричинено захворювання людей на заразні інфекційні хвороби, смерть людини або інші тяжкі наслідки (у тому числі поширення епізоотії) тощо. «Однак у разі заподіяння таких наслідків, – вважає О.М. Готін, кваліфікація дій винних осіб повинна була б здійснюватися за ст. 251 КК України» [18, с. 211]. Такі пропозиції є меншою мірою дивними з огляду на те, що обидва основні склади згаданих злочинів є матеріальними. Так, у ст. 251 КК наслідками злочину названі поширення епізоотії, або інші тяжкі наслідки; у ч.1 ст. 325 КК – спричинення або можливість спричинення поширення епідемічних та інших інфекційних захворювань, а в ч. 2 ст. 325 КК – загибель людей чи інші тяжкі наслідки. Насправді, це суміжні склади злочинів. Розмежувальною ознакою між ними є зміст суспільно небезпечного діяння, тобто порушення яких саме правил мало місце, а також вид наслідків. Вважаю, що поняття «інші тяжкі наслідки», що названі у диспозиції ст. 251 КК, не тотожне за змістом поняттю «інші тяжкі наслідки», що є ознакою складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 325 КК, що визначається відмінним змістом суспільно небезпечного діяння та різними об'єктами порівнюваних складів злочинів.

Шкода, заподіяна безпосередньо учасникам відносин, має бути однорідною вчиненому злочинному діянню, тобто норма має бути створена для охорони саме тих відносин, яким заподіяна шкода [7, с. 100]. «Інші тяжкі наслідки» у складі злочину, закріпленого ст. 251 КК, включають лише шкоду для довкілля, яка стосується тваринного світу. «Інші тяжкі наслідки» у складі злочину, передбаченого ч. 2 ст. 325 КК, охоплюють лише відповідні прояви фізичної шкоди людині. У випадку ж порушення правил, спрямованих на недопущення поширення антропозоонозних інфекцій, тобто тих, якими можуть хворіти і тварини, і люди, вчинене має кваліфікуватись залежно від того для кого, для людей чи тварин настали передбачені у диспозиціях відповідних статей наслідки. Якщо ж злочинна шкода була заподіяна і тваринному світу, і людям, то маємо ідеальну сукупність злочинів,

коли одним діянням заподіяно шкоду кільком об'єктам кримінально-правової охорони і настали різні види наслідків.

На підставі наведеного вище обґрунтування важко погодитися з О.О. Дудоровим стосовно того, що «інші тяжкі наслідки» у складі порушення ветеринарних правил включають масове отруєння людей або тяжке захворювання на відповідну хворобу хоча б однієї людини [19, с. 792]; та з В.В. Кудрявцевим, який до «інших тяжких наслідків» у названому складі злочину відносив «захворювання людей на хвороби, спільні для людей і тварин» [20, с. 69].

Інші види неконкретизованих наслідків, що позначені термінами «істотна матеріальна шкода» та «істотна шкода», охоплюють різні види шкоди. Їхній зміст повинен визначатися щодо кожного складу злочину окремо і може як збігатися, так і не збігатися у кожному зі складів злочинів, підданих порівнянню. Недоречність використання у законі термінів «істотна матеріальна шкода» та «істотна шкода» достатньо обґрунтована у літературі [21, с. 48–57].

Лише щодо наслідків, позначених такими і подібними термінами, наслідки позначені термінами, що відображають конкретизовані поняття, котрі є їхньою складовою, гіпотетично можуть бути ознаками, що визначають спеціальний характер норми. Але, якщо не брати до уваги приклад співвідношення ознак «насильство», що у ч. 2 ст. 342 КК та понять «легкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження», оскільки автор цих рядків не підтримує пануючої в доктрині кримінального права точки зору на поняття «насильство», як таке, що включає й наслідки, то мені не відомі такі приклади у чинному КК. Це було б і недоречно, оскільки виходило б за межі обґрунтованої диференціації кримінальної відповідальності й лише призводило б до колізії в кримінальному законі.

Розмір наслідків одного виду не може виконувати розмежувальну функцію. Якщо складі злочинів відрізняються за розміром наслідків одного виду, то це вказує, що за умови тотожності змісту діяння, між відповідними складами злочинів існує співвідношення частини і цілого. Таке саме співвідношення має місце в тому випадку, коли конструкція об'єктивної сторони одного складу злочину не включає наслідків, іншого ж, що має з ним спільну ознаку – діяння, включає.

Наслідки є найбільш поширеною з відмежувальних ознак складу злочину і складу адміністративного правопорушення. Склад злочину може відрізнитися від складу адміністративного правопорушення наявністю у першому та відсутністю у другому наслідків як ознаки

відповідної юридичної конструкції. В такому випадку співвідношення адміністративно-правової та кримінально-правової норм є передумовою конкуренції між ними як частини і цілого. Варто погодитися з І.Г. Куцом, який вважає, що «відмежування адміністративного делікту порушення встановлених вимог законодавства порушення пожежної безпеки від аналогічного діяння, передбаченого кримінальним законодавством, проводиться за ознакою наявності чи відсутності суспільно-небезпечних наслідків. Настання внаслідок пожежі, що виникла в результаті порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, наслідків у вигляді шкоди здоров'ю людей та їх загибелі, майнової шкоди у великих та особливо великих розмірах чи інших тяжких наслідків становить склад злочину, передбаченого ст. 270 КК. Відсутність вказаних наслідків означає, що допущене порушення може тягнути за собою лише адміністративну відповідальність» [22].

І нарешті, наслідки як ознака злочину є відомим маркером для визначення його об'єкта. За наслідками злочину ми визначаємо, якому об'єкту заподіюється шкода злочином [23, с. 34], і не навпаки. Об'єкт же складу злочину може визначати зміст наслідків як ознаки законодавчої конструкції.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що на наслідки доречно покладати у розмежуванні складів злочинів та відмежуванні складів злочинів від адміністративних правопорушень залежно від співвідношення їхнього змісту в кожній конкретній парі (групі) складів правопорушень виконання функції спільної, додаткової (яка визначає наявність норми про ціле), розмежувальної ознак.

1. Тарарухин С.А. Квалификация преступлений в судебной и следственной практике / С.А. Тарарухин. – К.: Юринком, 1995. – 208 с.

2. Бурчак Ф.Г. Квалификация преступлений / Ф.Г. Бурчак. – Изд. второе, дополн. – К.: Изд-во полит. литер. Украины, 1985. – 120 с.

3. Фесенко Е.В. Смежные составы преступлений и их разграничение / Е.В. Фесенко // Проблемы правоустройства. – 1988. – Вып. 49.

4. Благов Е.В. Применение уголовного права (теория и практика) / Е.В. Благов. – СПб.: Юридический центр Пресс. – 2004. – 505 с.

5. Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений / Б.А. Куринов. – М.: Изд-во Московского университета, 1984. – 181 с.

6. Кузнецова Н.Ф. Значение преступных последствий для уголовной ответственности / Н.Ф. Кузнецова. – М.: Гос. Издат. юрид. лит., 1958.

7. Винокуров В.Н. Объект преступления: теория, законодательство, практика / В.Н. Винокуров. – М.: Юрлитинформ, 2010. – 224 с.

8. Борисов В.І. Кримінальна відповідальність за порушення правил охорони праці / В.І. Борисов. – К.: УМК ВО, 1991. – 56 с.
9. Кудрявцев В.Н. Объективная сторона преступления / В.Н. Кудрявцев. – М.: Госиздат юридической литературы, 1960. – 243 с.
10. Кузнецова Н.Ф. Проблемы квалификации преступлений: лекции по спецкурсу «Основы квалификации преступлений» / Н.Ф. Кузнецова. – М.: Городец, 2007. – 336 с.
11. Берзін П.С. Злочинні наслідки в механізмі кримінально-правового регулювання: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / П.С. Берзін. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2010. – 35 с.
12. Мальцев В.В. Проблема уголовно-правовой оценки общественно опасных последствий / В.В. Мальцев. – Саратов: Изд. Саратовского ун-та, 1989. – 192 с.
13. Брыч Л.П. Преступления против здоровья и против безопасности жизни и здоровья по законодательству Украины / Л.П. Брыч. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 116 с.
14. Брыч Л.П. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді смерті людини / Л.П. Брыч // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2008. – Вип. 46. – С. 178–192.
15. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В.О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
16. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 15 лютого 2005 р. (витяг) // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 6. – С. 21.
17. Тер-Акопов А.А. Преступление и проблемы нефизической причинности в уголовном праве / А.А. Тер-Акопов. – М.: Юркнига, 2003. – 480 с.
18. Готін О.М. Випуск або реалізація недоброякісної продукції в умовах ринкової економіки: проблеми кримінальної відповідальності / О.М. Готін. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004. – 288 с.
19. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А.М. Бойко, В.К. Гришук, Л.П. Брыч та інші]; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 7-ме вид. переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2010. – 1288 с.
20. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [П.П. Андрушко, Т.М. Арсенюк, О.Ф. Бантишев та інші]; за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка: у двох томах. Т. 2. – 3-тє вид. переробл і доповн. – К.: Алеута; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. – 624 с.
21. Демидова Л.М. До проблеми законодавчої техніки опису майнової шкоди у Кримінальному кодексі України / Л.М. Демидова // Питання боротьби зі злочинністю: збірник наук. праць / редкол. В.І. Борисов та ін. – Х.: Право, 2010. – Вип. 19. – С. 48–57.

22. Куц І.Г. Боротьба з пожежами в житловому секторі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / І.Г. Куц. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. – 19 с.

23. Бажанов М.И. Уголовное право Украины. Общая часть / М.И. Бажанов. – Днепропетровск: Пороги, 1992. – 167 с.

Брич Л.П. Роль общественно опасных последствий в разграничении составов преступлений и отграничении их от составов административных правонарушений.

Проанализированы функции общественно опасных последствий, которые этот признак состава преступления может выполнять в разграничении составов преступлений и отграничении их от составов административных правонарушений во взаимодействии с типом соотношения между составами преступлений, имеющих общие признаки.

Ключевые слова: общественно опасные последствия, последствия как признак состава преступления, размежевание составов преступлений, отграничение составов преступлений от составов административных правонарушений.

Brych L.P. The Role of Socially Dangerous Consequences in delineation of Bodies of Crimes and Their Delimitation from Bodies of Administrative Offences.

Functions of the socially dangerous consequences which this element of a crime body can perform in delineation of bodies of crimes and their delimitation from bodies of administrative offences depending on the type of correlation among bodies of crime that have common elements are analyzed.

Key words: socially dangerous consequences, consequences as the element of the body of crime, delineation of bodies of crimes, delimitation of crime bodies from administrative offences bodies.

Стаття надійшла 11 березня 2011 р.

УДК 343.21.01

М.Л. Ванчак

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ЗАКОНОТВОРЧОСТІ

На підставі аналізу та узагальнення праць вітчизняних та зарубіжних учених проаналізовано поняття законотворчості, визначено поняття кримінальної законотворчості, криміналізації та декриміналізації, зміст поняття «кримінальна законотворчість».

Ключові слова: поняття, законотворчість, кримінальна законотворчість, криміналізація, декриміналізація, пеналізація, депеналізація.